

på reformationstiden, og som sådan er den komparative tilgang oplysende både i sig selv og for de respektive landes egen historie om reformationen af samfund og kirke. I hvert fald er den god at blive klog af for en, der ikke kender til Nordens reformationer, læs: god for en engelskmand.

Rasmus H.C. Dreyer

Ole Riis og Linda Woodhead

A Sociology of Religious Emotion. Oxford: Oxford University Press 2010. 270 s. £ 34.

Forholdet mellem religion og samfund er en følelsesladet affære. Det er dog vanskeligt at få et præcist videnskabeligt greb om, hvordan følelser, religion og samfund er forbundne. Hvor ord og handlinger er interpersonelt tilgængelige, så er følelser anderledes subjektive, private og rationelt uigennemtrængelige. Sådan lyder i hvert fald den almindelige holdning, som de to forfattere til denne velskrevne bog vil gøre op med. Bogen er et overbevisende argument for en genovervejelse af følelsernes betydning for religionssociologien og et forsøg på etablering af et længe savnet teoretisk fundament for fremtidige videnskabelige undersøgelser af religiøse følelser. Det er med andre ord et stort og kompliceret projekt, der på spil i denne velstrukturerede og omfangsmæssigt overskuelige bog.

Bogen består af en lang introduktion, 6 kapitler, en kort konklusion, og et tætskrevet appendiks om metode og praksis i sociologiske studier af følelser. Jeg koncentrerer mig om kap. 1, 2 og 6, der forekommer mig særligt interessante i en teologisk sammenhæng. De resterende kapitler er ikke kedelige (særligt kap. 4 om religiøse følelsers magt er spændende), men involverer en mere rendyrket sociologisk analyse af religiøse følelsers dynamik.

Kap. 1 er bogens teoretiske knudepunkt. Her argumenterer forfatterne overbevisende for deres egen relationelle følelseteori, udarbejdet i en grundig diskussion med aktuelle filosofiske, psykologiske og naturvidenskabelige perspektiver på følelser. Teorien lægger naturligvis mest vægt på følelsernes sociologiske "meso- og makroaspekt" (dvs. sociale interaktioner og samfundsmæssige dynamik), men undgår en forsimplet sociologisk reduktionisme (der anser følelser som alene et produkt af sociale kræfter og kollektive stemninger) ved at tage følelsernes personlige "mikroaspekt" seriøst. Resultatet er en nuanceret, flerdimensional fremstilling, der tegner et billede af menneskelige følelser som et dynamisk produkt af særligt tre afgørende faktorer: selv, samfund og (symbolske) objekter. Teorien bliver konsolideret med nøglebegrebet "følelsesregimer", der fungerer som analytisk katalysator gennem resten af bogens undersøgelser. Følelsesregimer er socio-symbolske makrostrukturer, der opretholder de følelsesmæssige normer, der artikulerer og kontrollerer følelser i forskellige segmenter af samfundet – fra forretningslivets dyrkelse af ambition over familiens intime kærlighed til en religiøs gruppes følelses-

konstellationer. I hjertet af de forskellige følelsesregimer banker, hvad forfatterne kalder "følelsesprogrammet", som er karakteriseret af en særlig skala af normative følelser og mere eller mindre harmoniske udtryk. Samfundets mangfoldige segmenter er altså kendetegnet ved deres karakteristiske konstellationer af godkendte, mindre velansete og ligefrem forbudte følelser (følelsesprogrammet), der tilsammen udtrykker de forskellige grupperinger konsoliderede normer for de enkelte personers følelsesliv (følelsesregimet).

Kap. 2 tager fat på bogens tema om religiøse følelser. Religiøse følelser er i sig selv ikke anderledes end andre følelser som fx håb, vrede og kærlighed, men bliver først kvalificerede som religiøse igennem det specifikke følelsesprogram, som udgør den enkelte religion. I kraft af det dynamiske forhold til centrale symboler og personer samt den praksis, der kendetegner en bestemt religion bliver almenmenneskelige følelser konsolideret af den normative struktur, der udgør denne religions følelsesregime. Religiøse følelser adskiller sig dog ved en særlig normativ forankring, der som oftest gør dem mere stabile og stærke end hverdagens følelsesregime. Derved er de i stand til at transcendere den sekulariserede hverdags kalejdoskopiske følelsesregimer (så som arbejde, venner, fritidsinteresser), hvilket gør dem til mere solidt forankrede orienteringspunkter for vores eksistens.

Kap. 6 drager konklusionen af de mellemliggende kapitlers analyse af religiøse følelsers funktion og betydning i det dynamiske forhold mellem selv, samfund og symboler. Dette kapitel er en facetteret *tour de force* igennem religiøse følelsers status, svære vilkår og egentlige betydning i det senmoderne, vesterlandske samfund. De religiøse symboler i et "diversificeret", "polycentreret", "affortryllet" samfund kæmper med konkurrerende symboler, der bryder ind i de store religioners traditionelle følelsesregimer. Det betyder, at de religiøse følelsesprogrammer i dag er anderledes skrøbelige end tidligere, og at religioner i dag er nødt til at forholde sig til denne forandring. Forfatterne afslutter med at opridse muligheder for (og konsekvenser af) forskellige tiltag og reformer.

At bogen snart også udkommer i en økonomisk overskuelig paperback udgave er blot endnu en grund til at afskaffe sig denne interessante, teoretisk udfordrende og på mange måder teologisk relevante bog.

René Rosfort

Martin Keßler

Johann Gottfried Herder – der Theologe unter den Klassikern. Das Amt des Generalsuperintendenten von Sachsen-Weimar. 2 bd. Berlin – New York: Walter de Gruyter 2007. Bd. 1: XXV + 671s; Bd. 2: XVIII + 672-1115s. € 209.

Kirkehistorikeren Martin Keßler, nu i Göttingen, indleverede i 2005 sin dissertation i Jena om Johann Gottfried Herders embedstid i Weimar, og denne store sag har nu nogen tid foreligget i bogform.